

A Palladion Műhely és az *Ókor* szerkesztősége 2023 végén közös rovatot indított „Dualis” címmel, amely minden alkalommal két változatban és két helyen, a Palladion honlapján (palladion.hu) és az *Ókor* hasábjain jelenik meg. A rovat célja, hogy az ókori művészetet és tudományos feldolgozásának eredményeit változatos eszközökkel és formában hozza közel a mai befogadóhoz. A „Dualis”-ban szereplő műtárgyak lehetőség szerint megjelennek a folyóirat színes borítóin és a Palladion honlapján is.

Szikora Patricia klasszika-filológus, a Palladion Műhely munkatársa, a Pécsi Tudományegyetem Klasszika Filológia Tanszékének adjunktusa. Kutatási területe a görög mítoszok irodalmi és képi elbeszélései.

Legutóbbi írása az *Ókorban*: „Csak szóbeszéd vagy festett kép után”. *Phaidra és Hippolytos története a Seuso-kincs tárgyain* (2021/3).

Tis egrapse? Szerzőfeliratok Kronosoktól Polygnótosokig

Szikora Patricia

„az őszi eset anyagai pedig, az elhunytakról szóló lényeglátó jegyzeteim, melyeket én szakszóval prima vista jegyzeteknek hívok, valamint a kiegészítésre váró időrendi táblázatom a kulcsra zárható szekreterben várják, hogy munkához lássak, és mindenekelőtt megkérdezzem magamtól, amit bemelegítésként minden munkakezdetkor megkérdezek, mert ahogy ebben a korban az izmokat, inakat, ízületeket sem lehet egyből teljes intenzitással bevetni, a szellemet is elővigyázattal, fokonként fogom csak munkára, ahogy Ladinek javasolta: mit tudunk?”

(Szvoren Edina: *Bognár Péter: Hat, négy helyett*, részlet)

„Dologra, nincs idő.”

(Szvoren Edina: *Bartók Imre: Levél nővéremhez*, részlet)

Kérődző Kronosz címmel jelent meg nemrégiben Svzoren Edina novelláskötete, amely tíz elbeszélést tartalmaz tíz kortárs magyar szerző neve alatt: Bartók Imrétől Tompa Andreán át Bodor Ádámgig.¹ *Nomen est omen*: az egyes daraboknak már a címe stílusgyakorlatot jósol, az ismert prózáírók tollának megragadását, szerzői hangjuk megszólaltatását, elbeszélőik látásmódjának visszatükrözését. Mintha általuk még és már meg nem írt novellák lennének, amelyek közös katalóguscíme azt sugallja: a min-tát adó művek le lettek nyelve, majd épp (újra) megszületnek.

A szóban forgó kötet címében foglalt kép értelmezéséhez a legelső elbeszélésből kapunk magyarázatot, a mottóként idézett mondat előtti bekezdésből. A sakk-munkás narrátor kézzel ír, kézzel rajzol, de szereti hallgatni a nyomtató szeszélyes ritmusképleteit, s közben arra gondol: „Mintha Kronosz ez egyszer nem öklendzné ki a gyermekeit. Vagy mintha újra és újra megenné őket egy rovarzsongásba zibbadt nyári mezőn: föleszi, kihányja, föleszi, kihányja.”² Kézenfekvő értelmezés tehát Svzoren Edina gesztusáról: „megeszi és kihányja a magyar prózát, így tesz ajánlatot kánonra”.³ Utánoz, fejet hajt, megidéz, újraalkot, a szerzőség kérdéseit teszi próbára, miközben humoros, de nem gúnyol – fejtik ki az irodalomértők.

A kötetben nem ez az egyetlen utalás vagy kép, amely a görög mitológia, a klasszikus irodalom és kultúrtörténet bizonyos szintű ismeretével számol. A leginkább kiugró példák a *Bognár Péter: Hat, négy helyett* című novellában olvashatók, ahol a furcsa haláleseteken dolgozó rendőr munkamorálja filológusi magatartással és enciklopédikus (ál)tudással párosul. Önismeretinek is nevezett nyomozása során rájön, hogy az eltűntek egymás keresésére indulhattak a pincébe, „mint a kis Gömböc mindenki által ismert meséjében, [mert], bár az én görög mesélőkön iskolázott fülem a Gömböc szót Kronosznak hallja”. Szekretere fölött bizonyonnyal ott találunk Hésiodos *Istenek születése* című munkáját, s talán Bognár Péter és Svzoren Edina polcán is.⁴

A „kérődző Kronosz”-kép magyarázatához a *Theogonia* részletei jelenthetik az elsődleges kiindulópontot, ugyanis a hésiodosi leírás a legteljesebb Kronos alakjáról, emellett ez tartalmazza a nevezetes *devoratio* első részletesebb elbeszélését.⁵ Kro-

Szült Rhea, hogy Kronosz ő rá tette szerelme igáját. Sarjai: Hisztia, Démétér, meg arany sarujával Héra, s erős Hádész, akinek mélyben van a háza s szíve könyörtelen, és a morajló Ennoszigaios, és ki az istenek és a halandók atyja, a böles Zeusz, ő, aki menny dörög és megrázkódtatja a földet. Ám Kronosz őket, amint kijutottak a szent anyaméhből és anyjuk térdéig elértek, sorra lenyelte, attól félve, hogy ők is az Ég ivadékai, s egyszer egyikük elveszi még őtöle királyi hatalmát. Mert megtudta a Földtől és meg a csillagos Égtől, hogy rámérve a végzet: gyermeke, bármily erős is, majd leigazza, hogy így Zeusz kívánsága beteljen. Nem volt nyugta ezért, résen volt, sorra lenyelte gyermekeit; rettentő gyász sújtotta le Rheiát. Am amikor már Zeusszal, az istenek és a halandók atyjával volt várandós, édes szüleit ment megkérdezni, a csillagos Égboltot meg a Földet, tudnak-e adni tanácsot, hogy szülhetne titokban, s titkon szült kedves fia bosszút állna az atyján mindazokért, kiket álnokszívű nagy Kronosz elnyelt. És nem kérte hiába a kedves lány a szülőket, elmondtak mindent, mit tartogatott a királynak, nagy Kronosz úrnak s búszkeszívű sarjának a végzet. Aztán Kréta kövér szigetén Lüktoszba vezették, hogy legutolsó gyermeke készült jönni világra, Zeusz, a nagy isten; az őrjás Földanya vette magához Krétának tágas szigetén ápolni, nevelni. Röpke sötét éj árnyain át elhozta magával, és Lüktoszhoz elérve, az isteni Földnek ölében elrejtette, a mély barlangban, sziklafal ormán, ott, ahol Aigaion magas, erdős csúcsa mered fel. Férjének meg, az Ég sarjának, az ősi királynak kódarabot nyújtott át gyolcspólyába takarva. Ez megfogta a nagy követ és gyomrába leküldte, nem gondolva meg azt a szerencsétlen, hogy e követ megváltottan, baj nélkül, kit senki le nem győz, élve maradt fia és készül már őt leigázni, és megfosztva a rangtól lenni helyette királlyá. Testben-lélekben gyorsan felnőtt a királyfi, tagjai fénylők voltak; amint gördültek az évek, Gaia, a Földanya volt, aki szötte a cselet Kronosz ellen, ámde saját fia volt, aki mesterséggel, erővel kényszerítette az elnyelt gyermekeket kiokádni. Elsőnek jött vissza a kő: ez ment le utószor, aztán Zeusz emlékjelnek leszögezte a földbe, isteni Püthóban, Parnasszosz alatt, hol a széles út visz, s majd a halandók eljönnek csodalátni. Zeusz oldotta le atyjának testvéreiről is láncukat; Kronosz indulatában rakta reájuk. S megszabadulva a jötettért élt bennük a hála, így neki adták azt, amit addig Gaia dugott el: dörgést, mennykövet, ég villámát, füstösen égőt; ebben bízva vetette hatalma alá a világot.

Hésiodos: *Istenek születése*, 453–506.
(Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása)

nos Uranos (Ég) és Gaia (Föld) gyermeke, aki sarlóval metszette le apja nemi szervét, ezután vált a második istengeneráció uralkodójává. Feleségül vette testvérét, Rheát: gyermekeikből, a harmadik istengeneráció tagjaiból lettek az Olympos urai, az ókori ember által ismert és tapasztalt világtrend irányítói, élükön Zeusszal. Az ő hatalomátvétele vetett véget a Kronos (majd a római Saturnus) nevével fémjelzett aranykornak.⁶

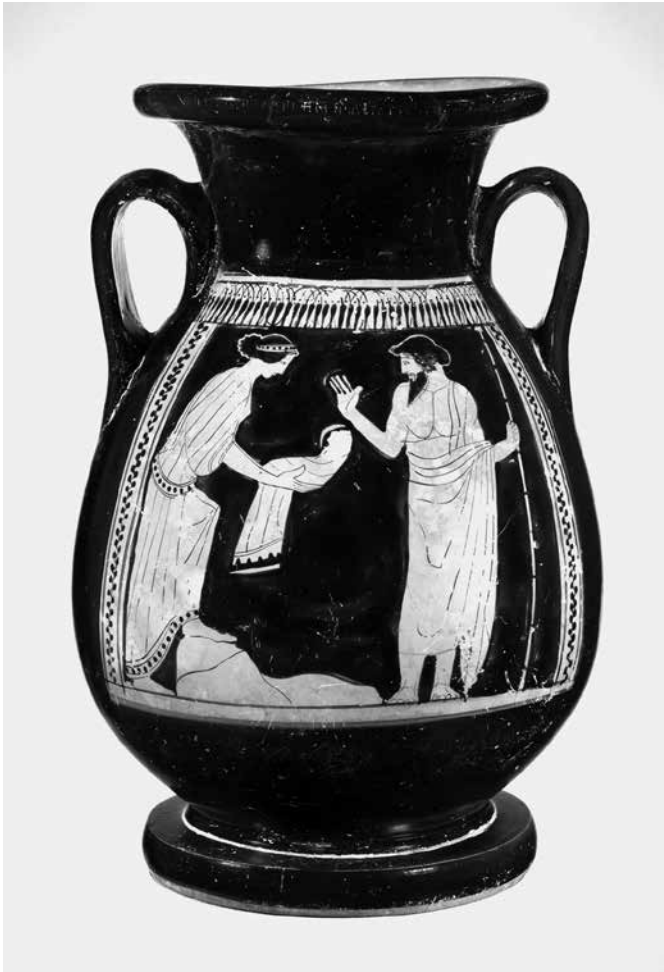
Hésiodos elbeszélése szerint (*Theog.* 453–506) Kronos már királyként kapta szüleitől azt a jóslatot, hogy hatalmára gyermeke jelent majd veszélyt, ezért születésük után mindegyiküket lenyelte. Rhea bánatában szintén szüleihez fordult: Gaia Krétán egy barlangban rejtette el unokáját (azaz Zeus Földanya gyermekévé lett), Rhea pedig a csecsemő helyett pólyába tekert követ nyújtott férjének. Zeus az évek fordultával hamarosan felnőtt, és elérte, hogy a nagy Kronos kihányja gyermekeit. Elsőként a kő látott újra napvilágot, utolsóként az eredetileg elsőszülött Hestia: így született meg a legidősebb a legfiatalabbként, s őrizte meg pozícióját Zeus a legidősebb szülöttként. Kiszabadította láncok alól apja testvéreit, a titánokat: hálából ők ajándékozták az új uralkodónak a villám erejét és a mennydörgést – Zeus így vált az ég általunk is ismert urává.

Hésiodos szüksékváuan foglalja össze a kő és az öt testvér kihány(tat)ását. Kronos elfogadta a nagy követ, nem sejtve, hogy ezáltal a jóslat beteljesülését teszi lehetővé: a(z a bizonyos) gyermek így „legyőzetlen és (gyomrába) temetetlen” (ἀνίκητος και ἀκηδής) életben maradt, s már arra készült, hogy ő uralkodjon a halhatatlan istenek felett (485–491). Kronos „saját fia ereje és mesterfogásai által legyőzve” (νικηθεὶς τέχνησι βίηφι τε παιδὸς ἐοῖο, 496) felküldte (ἀνέηκε), felhánnya gyomrából szülőit, de elsőként is a követ, amelyet Zeus aztán Delphoiban emlékjelül állított fel.⁷ Martin West szerint Zeus *technéi* már a „*regurgitatio*” megvalósítására vonatkoznak, amelynek módját Hésiodos egyáltalán nem fejti ki, és a legtöbb, jóval későbbi forrás sem pontosabb: Pseudo-Apollodórosnál valamiféle hánytatószert adott neki, Nonnosnál pedig magának a kőnek volt ilyen hatása.⁸ Annyi mindenesetre világos, hogy Kronos nem rágta meg, fogyasztotta el tagonként,⁹ majd emésztette meg gyermekeit – épp ellenkezőleg: gyomra sértetlenül hordozta őket, mígnem az elnyelt halhatatlanok épségben kiszabadultak és újra megszülettek.

A *Theogonia* narrátora számára Zeus uralma a viszonyítási pont: már akkor minden az ő akarata szerint történik, amikor még meg sem született.¹⁰ Akkor is ott van, mikor még nincs, és akkor is látható, ha nem ő van ott: azokon az ábrázolásokon, ahol Rhea férjének nyújtja a bebugyolált követ, Kronos saját fiának hiszi azt, és mi, nézők is tudjuk, hogy Zeus *helyett* van más a pólya alatt.

A *Lexicon Iconographicum* Kronos-szócikkében egyetlen ezüst kratért találunk, amelyen Kronos „épp lenyeli gyermekeit”, de ez az edény vagy elveszett, vagy nem is létezett;¹¹ és az sem meglepő, hogy olyan tárgy említve sincs, ahol kihányná őket. A kő átnyújtását ábrázoló három példa közül az egyik egy római relief, kettő pedig az athéni vázafestészetből ismert.¹² Ez a két vörösalakos edény nagyjából egykorú: az egyik a Nausikaa-festő *pelikéje*, amely a Metropolitan Museum gyűjteményéhez tartozik,¹³ a másik pedig egy, a korai manieristák csoportjához köthető oszlopkratér, amely a Musée du Louvre-ban található.¹⁴

A *peliké* főoldalán balra nőalak látható (1. kép).¹⁵ Pontozott szegélyű chitont visel, hajszalagja is díszített. Szinte oldalnézetben ábrázolták, éppen érkezőben van: egyik lábával már fellépett egy sziklára, kissé előrehajol és alulról fogva előre nyújtja a kezében tartott, összebugyolált ruhadarabot, amely hasonlít saját ruhájához. Látszik, hogy annak súlya van, két kézzel kell fogni; mintha feje is lenne – a csecsemő ez esetben a nőalakkal nézne szembe. A nőalak tekintete viszont egy vonalban van a szemből ábrázolt, de fejét oldalra fordító férfialak tekintetével. A szakállas férfi köpenyt visel, amely felsőtestét szabadon hagyja. Baljában *sképtront* tart, jobbát a hozzá lépő nőalak felé nyitva, csodálkozásában

1. kép. Athéni vörösalakos *peliké*
(Nausikaa-festő, Kr. e. 460–450), ltsz. 06.1021.144
© Metropolitan Museum of Art / Public Domain

felemelve tartja, így fogadja. Jól tetten érhető a kettejük közötti hierarchikus különbség: egy nő érkezik alázkodóan az uralkodó férfihez, a találkozás mégis kiegyenlítetté válik majd: ha felismertük (a nem mellesleg magasabbnak tűnő) Rheát és Kronost, tudjuk, hogy előbbi bizonyul a ravaszabbnak – jól megéti az uralkodót egy élettelen kódarabbal.¹⁶

A párizsi oszlopkratéron azonban nem csupán a testvérházaspár van jelen az átadásnál (2. kép). Rheán kívül két másik nőalak kíséri figyelemmel a pillanatot. Kronos ezen a darabon baloldalt látható: világos szakállal, tehát öregebbnek, és jobban felöltözve ábrázolták, de itt is *sképtron* van a kezében, amelyet ezúttal határozottan, egyenesen támaszt meg maga előtt. Rhea lép felé, még szinte mellkasán tartja a bepólyált csecsemőt helyettesítő kódarabot – már felemelte, de még nem nyújtja át férjének, mert a ruha testéhez fonja. Kronost és Rheát is oldalnézetben jelenítették meg, azonban a Rhea mögött látható nőalakot szemből. Hozzá hasonló ruhában, de kibontott hajjal áll, tekintetét jobbra, feléjük fordítja, és mindkét kezét válla fölött tartja, mintha ujjaival a ruha szegélyét csippentené fel. Mögötte még egy nőalak látható, Rheához hasonló hajviselettel, de díszesebb ruhában, amelynek szegélye egészen eltakarja nyakát és tölcserként szélesedik ki a karján. A két kísérő nőalak kilétéről legfeljebb találgatni tudnánk.

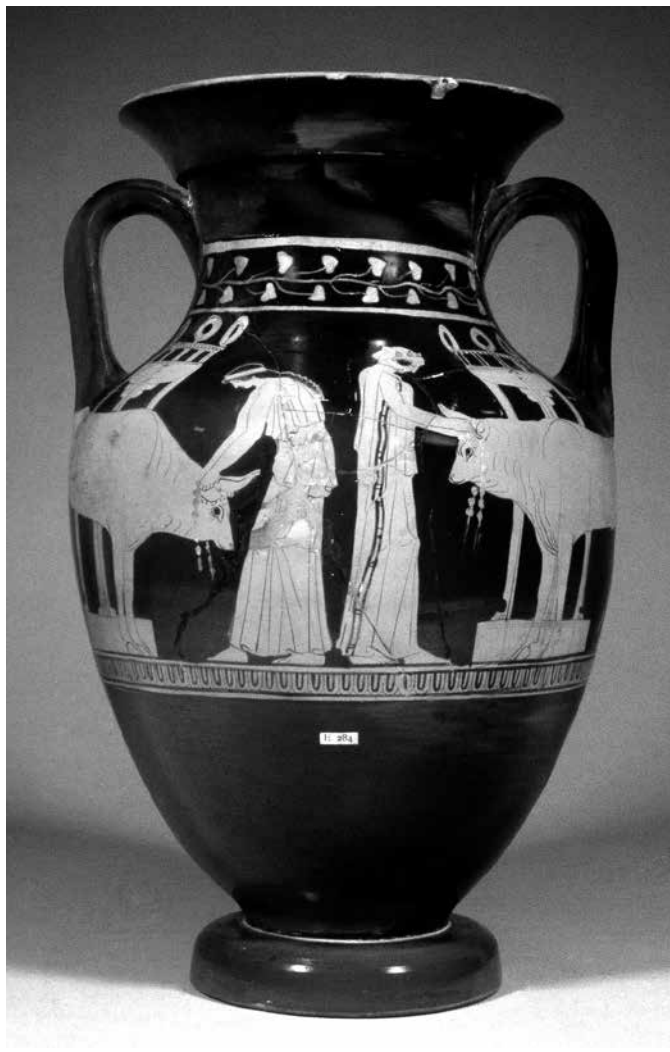

2. kép. Athéni vörösalakos oszlopkratér
(korai manieristák, Kr. e. 460 körül, Vulciból),
ltsz. G 366 © Musée du Louvre / Tony Querrec

A kratér másik oldalán három alak látható. A baloldalt álló férfi nagyon hasonlít Kronoshoz, így a jeleneten talán szintén őt és Rheát ábrázolták, de az értelmezés bizonytalan. Utóbbi alaposan fel van öltözve, tekintetét lesütve oldalra fordítja fejét, abba az irányba, ahol a szárnyait reppenésre készen kitaró Niké fordul felé vissza, miközben elsiet, a futását nehezítő köpenyt felemelve lábáról. – Adódó értelmezés, hogy a jelenet Rhea cselének sikerét (és így Zeus majdani győzelmét) ábrázolja.

Mindkét Kronost ábrázoló edény hozzávetőleg a Kr. e. 5 század közepén készült, kortárs vázafestő mesterek díszítették.¹⁷ Az elsőként bemutatott darab a későbbi manieristák közé sorolható Nausikaa-festő munkája, a másik pedig a korai manieristákhoz köthető.¹⁸ A Nausikaa-festőtől több mint 80 vázát ismerünk. Legismertebb alkotása a névadó vázája, egy müncheni nyakamphora, amelyen a ruhát mosó Nausikaa és társnői megriadnak a mezítelen Odysseus láttán. Másik híres vázája a londoni British Museum gyűjteményébe tartozó amphora, amelynek főoldalán két nőalakot és két bikát látunk (3. kép).¹⁹

A jelenet szerkesztése, ha nem is teljesen tükrözi az egyes részleteket, de valamelyest szimmetrikus, és kissé szokatlan is. Középen ugyanis egymásnak háttal áll a két nőalak, akik kifelé fordulnak az előttük álló bika felé: mindketten éppen szalagot erősítenek az állatok szarvára, tehát az áldozatbemutatóhoz szükséges előkészületeket végzik. A baloldali nőalak *peplos* visel, haja leengedve, és kissé előrehajol az állathoz; a bika szintén kicsit lehajtja a fejét. A jobboldali nőalak díszes ruhába öltözött, haját teljesen eltakarja a kendő (*sakkos*), azon diadémot is visel. A vázafestő az áldozati állatok teljes testét ábrázolta, de mindkettő hátsó része már az edényfülek alá ér. Fölöttük egy-egy *tripus* magasodik, amelyek kettős versenygyőzelem díjaként értelmezhetők, a jelenetet ugyanis a Diony-

3. kép. Athéni vörösalakos amphora
(Nausikaa-festő, Kr. e. 450 körül),
ltsz. 1846,0128.1 © The Trustees of the British Museum

sos-ünnep versenyeinek áldozatbemutatásához szokás kapcsolni: az itt látható előkészületekért valóban fiatal, hajdon lányok feleltek.²⁰

A Nausikaa-festő ezen darabja nem elsősorban az ábrázolás témája vagy *dualis* jellege miatt kapcsolódik ehhez az íráshoz. Az amphora azért is gyakran idézett példa, mert készítője szignálta – csak hogy nem a saját nevével. A Nausikaa-festő nevét (Exékiaszsal és Durisszal ellentétben) nem ismerjük, mert az aláírás egy másik személyre utal: a londoni edényen *Polygnótos egrapse*, azaz „Polygnótos festette” felirat olvasható.

Polygnótos neve alatt a korszakból főleg két személyre ismerhetünk rá: a thasosi Polygnótosra, a kora klasszikus kori falfestészet kiemelkedő alkotójára, illetve az athéni vörösalakos vázafestészet egyik meghatározó figurájára. A vázafestő Polygnótos hatását jól mutatja, hogy több mint 700 darab tartozik ahhoz a Periklés korában aktív vázafestőcsoporthoz, ame-

lyet róla neveztek el; közöttük többen „saját nevet” kaptak (pl. Péleus-festő, Hektór-festő), de van még legalább 200 edény, amely „névtelen” vázafestők keze alatt készült, és amelyek stílusuk alapján a polygnótos csoport alkotásai közé sorolandók. Ezek a mesterek főleg nagyméretű edényekre szakosodtak, bár minden edénytípusból találunk példát, arról nem is beszélve, hogy az ábrázolások tárgya is meglehetősen változatos. Ennek ellenére a csoportot egyfajta stílusbeli homogenitás és következetesség jellemzi, amely segít elkülöníteni képviselőit – ha egymástól nem is, legalább a korszak más mestereitől.²¹

A félreértés elkerülése végett a Nausikaa-festő maradt Nausikaa-festő, már csak azért is, mert legalább két másik athéni vázafestő szignálta Polygnótosként a maga alkotását, illetve alkotásait – az „igazi”, fentebb bemutatott Polygnótos és a Lewis-festő.²² A Nausikaa-festő stílusa is meglehetősen jellegzetes, ami a londoni amphorán is visszaköszön.²³ Gesztusa tehát nem újraalkotó stílusgyakorlat. Megtartotta a nevét; mármint az utókor megtartotta számára a nevet, amelyet adott neki, hogy világos legyen, ki kicsoda.

Régen elhunyt vázafestőkről szóló „lényeglátó jegyzeteinkben” első ránézésre is változatos tulajdonságok (*omenek*) köszönnek vissza. Polygnótos III (=a Nausikaa-festő) egyrészt Polygnótosról és a saját kézjegyről kapta a nevét, másrészt egy önkényesen kiválasztott amphora egyik alakjáról; Polygnótos II (= a Lewis-festő) egyrészt Polygnótosról és a saját kézjegyről kapta a nevét, másrészt közvetve egy bizonyos Samuel Savage Lewisről, aki a Corpus Christi College-ban élt, és korábban itt volt a róla elnevezett gyűjtemény. A vázafestő-nevek lelőhelyekre, ásatási számokra, régészekre, múzeumokra kiterjedő példáit hosszan folytathatnánk, egészen Kőrösi Imre kedvencéig, az etruszk Szakállas Szfínx-festőig.²⁴ Alkotásaikat többnyire a földbe temették, s szerencsés esetben a Földanya gyomra épségben meg is őrizte őket, hogy az utókorak lehessen elképzelése a görög művészet „aranykorának” mestereiről.

A Polygnótosok létszáma talán már érthető, kézjegyük elkülöníthető, de továbbra is izgalmas kérdés, hogy az említett mesterek miért éppen Polygnótos nevében szignáltak – hiszen attól, hogy a Nausikaa-festő nekünk csak a III. Polygnótos, ő maga ezzel a „saját” névvel felíratozta munkáját. *Beleírta* (vö. *inscriptio*) magát egy másik történetbe.

A szignó próbára teszi a szerzőséggel kapcsolatos tudásunkat. Mondhatjuk, hogy a Nausikaa-festő grafikus gesztusa meggyőző márkajelzés, reklám, de azt is, hogy tisztelgés egy (valamilyik) nagy mester előtt. Kölcsönzés a reputációból, *aemulatio*s magatartás. Megoldandó, de valószínűleg nem megoldható rejtély az utókor kérdésseltevői, kutatói számára – akár fokként mozgatták meg szellemüket (mint az idősödő, gyógytornázó rendőr), akár a rejtély izgalmától hajtva indulnak „dolgukra” (mint a magányos sakk-stratéga), miközben nincs idő (hiszen itt repetázó és repetitív Kronos van, Khronos nincs). Sok kérdésre valóban még annál is több választ tudunk adni, mégis hozzátesszük (humorosan, de nem gúnyjal): hogy mire gondolt az álnév-költő, igazából nem tudjuk.

Jegyzetek

- 1 Szvoren Edina 2024. *Kérődző Kronosz*, Budapest. A különböző nemzedékekből három példát választottam (véletlenszerűen); felsorolásukhoz születési dátumuk sorrendjét megfordítottam (szándékosan).
- 2 A nyomtató ajándék volt az elbeszélő édesanyjától, akiről úgy érezzük: testvérszerelmet feltételez fia és már elhunyt lánya között.
- 3 Melhardt 2024. Lásd még: Domján 2024; Visy 2024.
- 4 Hésiodos két egészében fennmaradt műve – a homérosi eposzok után – egyike azon kevés ókori műveknek, amelyek ma is a „Kötelező és ajánlott irodalom” polcon / fül alatt sorakoznak; számos kiadásban és formátumban jelent meg magyarul, Trencsényi-Waldapfel Imre fordításában; de elérhető az OSzK Magyar Elektronikus Könyvtárban is (az Európa Diákkönyvtár-sorozatban megjelent kiadás jegyzeteit Zsolt Angéla állította össze).
- 5 Úgy szokták értelmezni, hogy Zeus utódlásmítosza két hagyomány ötvözéséből alakulhatott ki: a kő lenyeléséhez egyrészt van egy közel-keleti párhuzam, a hettita Kumarbi-történet, másrészt a krétai nevelkedésben a minói korból ismert, barlangszentélyekben tisztelt istenség alakja köszönhet vissza (West 1966, 290–293; Versnel 1987, 121–152; kimondottan Zeus kővel való helyettesítéséről, annak méretéről és eredetéről: Davidson 1995).
- 6 Az ókori irodalomból a legjelentősebb hatástörténete valószínűleg a vergiliusi sornak lehet: *iam redit et virgo, redeunt Saturnia regna* (Verg. *Ecl.* IV. 6). Lakatos István fordításában: „Eljön a Szűz ismét, már jön Sátornus uralma”; Trencsényi-Waldapfel Imre fordításában: „Már megtérhet a Szűz, meg az ősi saturnusi korszak”.
- 7 Lásd még: Pausanias *Periégésis* X. 24. 6.
- 8 Pseudo-Apollodóros *Bibliothéké* I. 2. 1; Nonnos *Dionysiaka* XII. 50sk., XXV. 557–562, XLI. 68–76; *Orphika* frg. 154 (West 1966, 302).
- 9 Hogy az antikvitás után mennyire másként képelték el az istencsecsemők „elfogyasztását”, elég két közismert és meghatározó példára, a bolygót is jelző Peter Paul Rubens-festményre (1636) és Francisco Goya fekete festményére (1820–1823) gondolni.
- 10 Lásd Hésiodos eseményelbeszélési technikájáról: Horváth 2015a és 2015b.
- 11 *LIMC* s.v. Kronos, nr. 25: ezüst kratér a rhodosi Athéna-templomról, Daidalos műveként megnevezve – ezért teszi hozzá a szócikk-szerző Eleutheria D. Serbeti, hogy „lost or fictive”.
- 12 *LIMC* s.v. Kronos, a római relief: nr. 23, a két vörösalakos edény: nr. 21 és 22. A Beazley Archive összetett keresője egy harmadik találatot is mutat, egy Bulgáriában előkerült, majd azóta elveszett *pelikét*, de az ezen látható jelenet értelmezése bizonytalan. Sokatmondó, hogy a bebugyolált csomag Zeus bármelyik fivére vagy nővére is lehetne, de minden esetben a követ látjuk meg Rhea kezében.
- 13 Athéni vörösalakos *peliké* (Nausikaa-festő, Kr. e. 460–450), ltsz. 06.1021.144, Metropolitan Museum of Art (New York). A Beazley Archive szerint Rhodoson került elő. (<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/247308>; BAPD 214648, további irodalommal)
- 14 Athéni vörösalakos oszlopkratér (korai manieristák, Kr. e. 460 körül, Vulciból), ltsz. G 366, Musée du Louvre (Párizs). (<https://collections.louvre.fr/ark:/53355/cl010270223>; BAPD 206758, további irodalommal)
- 15 Leírását lásd Richter 1936, 100–101, nr. 72 (itt még kérdőjellel szerepel a Nausikaa-festő műveként). Mannack részletesen tekinti át a Nausikaa-festő egyes stílusjegyeit, az egyes darabokon látható hasonlóságokkal alátámasztva (Mannack 2001, 24–30).
- 16 A váza másik oldalán belső tér rajzolódik ki: szintén egy nő- és egy férfialak látható egymással szemben, előbbi mozdulatlanul áll, kezét előrenyújtva, utóbbi viszont egy botra támaszkodik és hevesen gesztikulál. Közöttük szék, a falon felakasztva táská.
- 17 A *LIMC*-ben mindkettőnél „460 körül” olvasható.
- 18 Róla és a Héphaistos-festőről van elnevezve az N.-H.-csoport, akik között hét festőt tartanak számon (Mannack 2001, 24–30).
- 19 Athéni vörösalakos amphora (Nausikaa-festő, Kr. e. 450 körül), ltsz. 1846,0128.1, British Museum (London). (<https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG59591>; BAPD 214645, további irodalommal)
- 20 Dillon 2002, 63; Connelly 2007, 165–195, kimondottan az edényről: 184–185.
- 21 Polygnótos stílusjegyeiről és legfőbb műveiről kronologikus rendben: Matheson 1995, 7–80; a Polygnótos-csoportról: Matheson 1995, 80–172.
- 22 A Polygnótos III a Nausikaa-festőt, a Polygnótos II a Lewis-festőt jelöli, Polygnótos I-nek pedig a Periklés korában aktív vázafestő-csoport vezetőjét nevezi Beazley.
- 23 Richter más darabokon is tetten érhető jellegzetességként emeli ki az orrcimpa egyenes vonalát, valamint az írisz pontszerűségét (Richter 1936, 100–101). Matheson azt is kiemeli, hogy a Polygnótos-csoporttól mindössze három (ép) *skyphos* ismerünk. A Niobida-festő – akitől Polygnótos tanult – és csoportja nem díszítette ezt az edénytípust, a kora klasszikus kori festők körében (akik között a Nausikaa- és Lewis-festőt tartjuk számon), épp ellenkezőleg, nagyon népszerű volt: a Lewis-festő is *skyphosra* szignálta a maga *Polygnótos egrapse*-feliratát. Matheson 1995, 184. Lásd még: Mannack 2001, 24–30.
- 24 Kőríz Imre *A Szakállas Szifinx-festő* című verse a költő 2017-es kötetében jelent meg (*A másik pikk bubu. Versek*, 20.), de online is több felületen elérhető.

Bibliográfia

- Connelly, J. B. 2007. *Portrait of a Priestess. Women and Ritual in ancient Greece*. Princeton.
- Davidson, J. 1995. „Zeus and the Stone Substitute”: *Hermes* 123/3, 363–369.
- Dillon, M. 2002. *Girls and Women in Classical Greek Religion*. London.
- Domján E. 2024. „Hibrid szövegek, hibrid elbeszélők”, 2024. 08. 01.: <https://alfoldonline.hu/2024/08/hibrid-szovegek-hibrid-elbeszelo/>
- Horváth J. 2015a. „A hálás Százkezüek. Hésiodos: *Theogonia* 617–620”: Uő (szerk.): *Tengeristennő az Olymposon. Mítoszok szóban és képen*. Budapest, 115–125.
- Horváth J. 2015b. „A villámhajtó és a tűzokádó isten küzdelme. Zeus és Typhón harca Hésiodosnál (*Theogonia* 820–868)”: Uő (szerk.): *Tengeristennő az Olymposon. Mítoszok szóban és képen*. Budapest, 126–136.
- Kőríz I. 2017. *A másik pikk bubu. Versek*. Budapest.

- Mannack, T. 2001. *The Late Mannerists in Athenian Vase-Painting*. Oxford.
- Matheson, S. B. 1995. *Polygnotos and Vase Painting in Classical Athens*. Madison.
- Melhardt G. 2024. „Együttérző hányás. Szvoren Edina Kérődző Kronosz című novelláskötetéről”: <https://litera.hu/magazin/kritika/egyutterzo-hanyas-szvoren-edina-kerodzo-kronosz-cimu-novellaskoteterol.html>
- Richter, G. M. A. 1936. *Red-Figured Athenian Vases in the Metropolitan Museum of Art*. New Haven.
- Serbeti, E. D. 1992. „Kronos”: *LIMC* 6, 142–147.
- Versnel, H. S. 1987. „Greek Myth and Ritual: The Case of Kronos”: Bremmer, J. (szerk.): *Interpretation of Greek Mythology*. London, 121–152.
- Visy B. 2024. „Százrétű gyomor”: <https://www.es.hu/cikk/2024-08-09/visy-beatrix/szazretu-gyomor.html>.
- West, M. L. 1978. *Hesiod: Theogony: With Prolegomena and Commentary*. Oxford.